Teistická evolúcia je označenie pre koncept, ktorý sa snaží o harmonizáciu evolučnej teórie s kresťanskou vierou. Snahy o evolučný popis sveta tu boli už pred Darwinom, ale až jeho vystúpenie (1859), ktoré malo ambície vedeckej teórie, vyvolalo potrebu dôkladnej teologickej reflexie.

Bolo to nutné aj preto, že sa evolučná teória už od začiatku vedome vymedzovala voči tradičnému konceptu stvorenia. Tak napr. v liste americkému botanikovi Asovi Grayovi Darwin píše: „Ak som sa pomýlil v hodnotení významu prírodného výberu, čo ale ani zďaleka nepripúšťam, tak som aspoň – ako dúfam – podstatnou mierou prispel k prekonaniu dogmy o špeciálnom stvorení“ (1861). Alebo na inom mieste: „Starý argument o návrhu v prírode, ako ho použil Paley a ktorý sa mi skôr zdal taký príťažlivý, sa teraz, po objave zákona prírodného výberu, rúca.“

Súčasný Darwinov životopisec David Quammen píše, že evolúciu treba chápať „ako výsledok pevných zákonov podobne ako gravitáciu alebo tepelný pohyb“. Podstatným aspektom celej veci potom je, že teória samotná je teistickými evolucionistami prijímaná bez výhrad, iba sa k nej formuluje určitý teologický rámec. Anglický biológ Denis Alexander napr. hovorí: „Ako kresťania prijímame evolučný proces jednoducho ako cestu, ktorú Boh zvolil, aby vytvoril biologickú diverzitu vrátane nás… Presvedčivým výrazom Božej všemohúcnosti je stvorenie a zachovávanie vlastností hmoty určených k tomu, aby presne splnili jeho zámery a ciele.“ A upresňuje: „Fyzikálne vlastnosti vesmíru boli definované v prvých femtosekundách [femto = 10-15 ] po veľkom tresku a proces evolúcie plne závisí od tohto súboru vlastností. Bez nich by sme tu neboli.“ Keď to trochu rozvedieme, tak to znamená: na začiatku všetkého bol veľký tresk, ktorý viedol k vzniku elementárnych častíc a následne ľahkých prvkov; potom nasledoval vývoj a zánik hviezd prvej a druhej generácie spojený so syntézou ťažkých prvkov; potom proces pokračoval vznikom planéty Zem z hviezdy tretej generácie, vznikom života a nakoniec aj človeka. Do vlastného priebehu evolúcie pritom Boh už nezasahoval. „V hmote sú nielen štyri základné fyzikálne sily, ale aj usilovanie o život a schopnosť kreativity… Hmota sama, verná svojmu zadaniu, je tvorivá; v nej samotnej je zakódovaná schopnosť evolúcie,“ hovorí Marek Vácha, český biológ a katolícky kňaz, známy zástanca teistickej evolúcie.

Podobne to vidí americký genetik Francis Collins: „Boh, ktorý stvoril vesmír a zaviedol prírodné zákony, ktoré vo vesmíre všetko riadia… zvolil elegantný mechanizmus evolúcie, v dôsledku čoho vznikli mikróby, rastliny a zvieratá všetkých druhov… Ľudia sú súčasníkmi tohto procesu a majú spoločného predka s veľkými opicami… Keď začala prebiehať evolúcia, nebol už potrebný žiadny nadpozemský zásah.“ Dr. Collins bol riaditeľom známeho projektu prečítania ľudského genómu, ktorý skončil v roku 2000. Svoje pôsobenie potom zúročil ako autor radu kníh z tejto oblasti, z ktorých najznámejší je titul Božia reč z roku 2006 (v češtine vyšlo v 2012). Označenie teistická evolúcia považuje Collins za nevhodné a namiesto neho navrhuje označenie BioLogos, ktoré podľa neho – v narážke na začiatok Jánovho evanjelia – „vyjadruje vieru, že Boh je zdrojom všetkého života a že život vyjadruje Božiu vôľu.“

Teistická evolúcia vo vyššie naznačenom zmysle je kresťanskej verejnosti predkladaná ako vierohodná a konzistentná syntéza „zdrvujúcej ťarchy vedeckých údajov“ so zjaveným slovom Biblie. Jej problém je ale v tom, že sa v rade vecí dostáva s tradične chápaným obsahom Biblie do zásadného rozporu. Ide predovšetkým o pôvod človeka, o otázku pádu do hriechu a o problém utrpenia a smrti. Týchto problémov sú si zástancovia teistickej evolúcie vedomí, riešenie podľa nich spočíva v nájdení „nového teologického významu“ príslušných častí biblického svedectva. Pokiaľ ide o pôvod človeka, tak tu je výsledok jednoznačný: „Štúdium genómu vedie neúprosne k záveru, že sa my ľudia delíme o spoločného predka s ostatnými živými bytosťami.“ Tomu zodpovedá alternatívny pohľad na históriu ľudského rodu, ktorý má túto podobu: Primáty sa na Zemi objavili pred 50 miliónmi rokov, odštiepenie od vetvy orangutanov nastalo pred 12 – 15 miliónmi. Pred 8 – 11 mil. rokov došlo k odštiepeniu vetvy hominidov, spoločný predok ľudí a opíc žil pred 6 miliónmi rokov. Australopitek, jeden z priamych predchodcov človeka, sa objavil v dobe pred 2 – 4 mil. rokov, spoločný predok moderných ľudí a neandertálcov zhruba pred 500 tisíc rokmi. Homo sapiens, anatomicky moderný človek, sa začal objavovať kdesi v Afrike pred 200 tisíc rokmi. Táto populácia (zo začiatku len niekoľko tisíc jedincov) sa postupne vyvíjala čo do schopnosti reči, kultúry a vnímania duchovnej dimenzie života. Pokiaľ ide o reč, evoluční bádatelia sa zhodujú, že k jej vzniku došlo zhruba pred 50 tisíc rokmi (odhadujú, že to vyžadovalo mutačné zmeny stoviek rôznych génov). A v určitom bode našej histórie musela nastať situácia, kedy si ľudia začali byť vedomí duchovného života a poznania Boha, ktoré predtým nemali. „Nemôžeme teda utiecť pred historickou otázkou, kedy sa to asi mohlo stať,“ uvažuje Alexander a ponúka riešenie: Bolo to v dobe pred 6 – 8 tisíc rokmi, kedy sa Boh zjavil jednému páru farmárov na Blízkom východe. Na scénu tak vstúpil Homo divinus – historický Adam a Eva. Vtedy ale na Zemi žila už populácia 1 až 10 miliónov ľudí geneticky s nimi totožných, všetkých „bez výnimky stvorených k Božiemu obrazu… Fyzicky nebolo možné rozlíšiť medzi Adamom a Evou a ich súčasníkmi“. Pri tomto prvom páre sa stalo prvýkrát zjavné, čo „Boží obraz“ stvoreného človeka vlastne

znamená: že je to osobný vzťah s Bohom a poslušnosť jeho príkazom.

Prvá kapitola Biblie, ktorá podáva úplne iný pohľad na priebeh stvorenia, je podľa týchto autorov len alegorickým rozprávaním bez historického významu. Verše Genezis 1:29-31, ktoré naznačujú úplne inú povahu stvorenia pred pádom človeka, sú len akýmsi originálnym literárnym ornamentom, bez nejakého hlbšieho zmyslu. Opakované prehlásenia „A Boh riekol“, ktoré ukazujú na štruktúrované, diskontinuálne Božie pôsobenie, nemajú pre teistickú evolúciu žiadnu vecnú relevanciu. Pretože stvorenie podľa nej prebehlo úplne inak – ako postupný, kontinuálny vývojový proces, bez priamych Božích zásahov, podmienený len potenciálom stvorenej hmoty organizujúcej samú seba. Celkovo to ukazuje, akého rázu musí byť interpretácia biblického textu, aby sa dosiahla „konzistencia“ s pohľadom evolučnej biológie. Napr. medzi dvojitým (genetickým a historickým) Adamom evolučného pôvodu a stvorením prvého človeka „z prachu zeme“ vrátane celého biblického kontextu (Genezis 3:20; Matúš 19:4; Lukáš 3:38; 1. Timoteova 2:13, atd.) sa ťažko hľadá niečo spoločné. Evolučná teória nemá uspokojivé vysvetlenie vzniku genetickej informácie a rovnako – na rozdiel od všeobecne zdieľanej mienky – vzniku zásadných inovácií živého sveta (prvej bunky, mnohobunkovosti, telesných orgánov, vedomia a pod.). Tak napr. konštrukcia oka „trápila“ už samotného Darwina a na tom sa nič nezmenilo ani dnes. Alexander k tomu uvádza, že z matematického modelovania vyplýva, že k vývoju oka chobotnice (konštrukčne blízkemu oku človeka) bolo treba 2000 krokov v priebehu 400 tisíc generácií, t.j. doby minimálne 1,5 milióna rokov.

Pokiaľ ide o otázku pádu do hriechu, nešlo o historickú udalosť, ale o alegóriu o hriešnej povahe človeka. Adam sa potom svojím zlyhaním a pádom do hriechu stal prototypom chovania celého ľudstva, ktoré „duchovná smrť pohltila, ako keď sa šíri nejaký nebezpečný oblak“. Biblia v tomto ohľade nie je smerodajná. Pavlove výklady v 5. kapitole Rímskym síce obsahujú, že Adam bol ako Kristus historickou osobou, toto chápanie je však s vedeckým poznaním „ťažko zlučiteľné“, čo musí byť pre interpretáciu Pavlových textov určujúce. Pavla proste musíme chápať v kontexte jeho doby. Ako už bolo uvedené, Collins aj Alexander hovoria o tvorovi zvanom Homo divinus, ktorý bol „stvorený“ z Homo sapiens a ktorý potom zhrešil s následkom „duchovnej smrti“. Fyzickej smrti sa to netýkalo, lebo tá bola prítomná v prírode už od počiatku ako nutný sprievodný jav postupného procesu evolúcie. Nadprodukcia, konštrukčné chyby, choroby, smrť – to všetko sú len vedľajšie produkty evolučného mechanizmu, bez ktorých nemôže vôbec fungovať. To v závere svojej knihy „O pôvode druhov“ pregnantne vyjadruje už Darwin: „Tak z boja v prírode, z hladu a smrti priamo vyplýva ten najvznešenejší pojem, ktorý sme schopní pochopiť, totiž vznik vyšších zvierat.“ Súčasný biológ Hans Mohr hovorí podobne: „Keby nebolo smrti, nebolo by ani života... Z tejto axiómy evolučnej teórie nevedie žiadna cesta von. Ak teda prijímame evolúciu ako reálne stvorenie, prijímame tým tiež svoju smrť ako pozitívny a tvorivý

faktor.“ V pohľade evolúcie je teda smrť chápaná – vrátane fyzickej smrti človeka – ako princíp s hlboko pozitívnym obsahom. Zatiaľ čo z hľadiska svedectva Písma je smrť princípom jednoznačne záporným, ako zhustené vyjadrenie všetkého, čo v situácii sveta i človeka vzniklo v dôsledku jeho hriechu. „Elegancia“ údajnej Božej metódy stvorenia tým dostáva povážlivé trhliny a predovšetkým, chápanie utrpenia a smrti sa s biblickým pohľadom dostáva do zásadného protikladu. Len z Biblie sa dá pochopiť, že vedľa znakov účelnosti, konceptu a poriadku prestupujú stvorením aj prvky degradácie, deštrukcie a smrti, ktoré v ňom pôvodne obsiahnuté neboli.

J.L. Hromádka hovorí vo svojej knihe „Evangelium o cestě za člověkem“ o „pochmúrnej a tiesnivej skutočnosti zla“, v tradičnom pohľade má utrpenie čo do činenia s hriechom človeka. Tým však problém nie je celkom vyriešený, upozorňuje, pretože zlo nie je len v nás, ale „je aj mimo nás, okolo nás a nad nami“, zostáva tu – slovami iného autora – ako „osteň teizmu“. S tým potom úzko súvisí ďalšia rovina evanjelia: Kristus nad mocnosťami zla na kríži zvíťazil, plnosť jeho moci sa prejaví v podobe nového neba a novej zeme, v podmienkach stvorenia úplne inej povahy: „Lebo tak súdim, že utrpenia terajšieho času nie sú hodné, aby boli prirovnané k budúcej sláve, ktorá má byť zjavená na nás. Lebo túžobné vyzeranie stvorenstva očakáva zjavenie synov Božích... v nádeji, že aj samo stvorenstvo bude oslobodené od služby porušenia v slobodu slávy detí Božích.“ (Rímskym 8:18-21). „A videl som nové nebo a novú zem, lebo prvé nebo a prvá zem boli pominuli, a mora už nebolo... a smrti už viacej nebude, ani žalosti, ani kriku, ani bolesti viacej nebude, lebo prvé veci pominuli.“ (Zjavenie 21:1-4). Pôjde o naplnenie vízie proroka Izaiáša (11:6-9; 65:16-25), viazané na dokonané dielo Mesiáša: „Vlk bude bývať s baránkom... krava a medvedica budú sa spolu pásť... Lebo hľa, stvorím nové nebesia a novú zem... neuškodia ani nezahubia“. Izaiášova vízia má formu alegórie. Alegórie ale, ktorá má úplne jasný vecný a historický podtext, na ktorom nová teológia teistickej evolúcie nemôže nič zmeniť. Utrpenie je znakom hriechom porušeného stvorenia, smrť nie je nutným sprievodným javom stvoriteľského diania, nie to „motorom evolúcie“. Imperatívom teistickej evolúcie je podriadenosť interpretácie Biblie aktuálnemu stavu poznania sveta. V angličtine sa to dá vyjadriť slovnou hračkou ako dôraz na „World“ pred „Word“.

„Nová teológia“ teistickej evolúcie je fatálnym omylom, hanebnou kapituláciou pred naturalistickou ideológiou, je to márna snaha o zlúčenie nezlučiteľného. S biblickým

svedectvom o stvorení to nemá nič spoločné.

Použité pramene:

Hromádka, Josef Lukl: *Evangelium o cestě za člověkem*, Praha 1958

Alexander, Denis: *Creation or Evolution – Do We Have to Choose?* Monarch Books 2008